

Нестерович Юліана
Науковий керівник – доц. Бабій І. М.

СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИСЛІВНИКІВ У НОВЕЛІ «РОЗБИТА БОГИНЯ» УЛАСА САМЧУКА

Вивчення семантики та структури лексичних одиниць у сучасній лінгвістиці залишається актуальним. Предметом розгляду у нашій праці будуть прислівники, виявлені в новелі «Розбита богиня» Уласа Самчука. Оскільки в сучасному мовознавстві поки що відсутні праці, присвячені аналізу прислівників у творах У. Самчука, наше дослідження є **актуальним**.

Мета статті – аналіз семантико-словотвірних особливостей прислівників у новелі У. Самчука «Розбита богиня».

«Проза Уласа Самчука цікава не тільки з погляду літературознавчого аналізу, а й мовознавчого, оскільки письменник продемонстрував уміле володіння словом. Мова його творів – влучна, добірна» [1, с. 114]. «У своїх творах Улас Самчук на повну силу розкриває багатющі художньо-зображувальні можливості української мови» [4, с. 37]. В основі сюжету новели «Розбита богиня» покладено любовний трикутник. Оповідач «закохується у красуню-землячку Ліду. Та насправді виявляється, що це почуття не до реальної жінки, а до плеканого в уяві образу» [7].

У сучасній лінгвістиці існує кілька класифікацій прислівників, в основі яких семантичний критерій. Семантику прислівників досліджували В. Горпинич, С. Бевзенко, І. Кучеренко, Л. Коломієць, А. Майборода, В. Бойко, Л. Давиденко та ін. Найбільш поширеною є класифікація, за якою всі прислівники поділяють на два розряди: означальні (атрибутивні) та обставинні.

У сучасній українській лінгвістиці існує кілька поглядів на словотвір прислівника, проте вони часто виявляються суперечливими і дискусійними. «На сьогодні загальноприйнятою є думка, що з усього частиномовного розмаїття сучасної української мови прислівник має найбільш несистемну парадигму утворення, а також найменш закономірно використовує принципи словотворення» [2, с. 53]. Проблемам словотвору прислівника присвячували свої наукові праці такі дослідники: В. Грещук, І. Ощипко, І. Чапля, Ю. Божко, Ю. Комлик, О. Важеніна, А. Рибальченко та ін.

У новелі Уласа Самчука «Розбита богиня» є багато прислівників обох семантичних розрядів. Серед означальних прислівників у новелі «Розбита богиня» виокремлюємо такі:

- ті, що означають якість дії, ознаки предмета: *зухвало, щиро, чемно, дбайливо, легко, сміливо, довго, страшно, виразно, зручно, часто* та ін.;
- ті, що означають ступінь якості та інтенсивності дії або вияву ознаки: *мало цікавлять, божевільно хороший, особливо пахнув* та ін.

У новелі є такі обставинні прислівники:

- способу дії: *поквапом, разом, мигцем, мимохить, спільно, побіжно;*
- часу: *вчас, зараз, щохвилини, завчасу, спочатку, напередодні, відразу;*
- місця: *справа, зліва, назад, вперед, додому, де-небудь, назустріч.*

Найбільша кількість прислівників у новелі У. Самчука утворена суфіксальним способом за допомогою суфіксів *-о, -е* від прикметників. Таких прислівників у творі виявлено понад шістдесят. Переважна їх більшість утворилася додаванням до прикметникової основи суфікса *-о*: *зухвало* ← *зухвалий*. Аналогічно: *страшно* ← *страшний*, *виразно* ← *виразний*, *невідступно* ← *невідступний*, *одночасно* ← *одночасний*.

У новелі «Розбита богиня» є кілька прислівників, утворених суфіксальним способом за допомогою суфікса *-о* від дієприкметників: *закохано* ← *закоханий*. Аналогічно: *зачаровано* ← *зачарований*, *розраховано* ← *розрахований*, *злякано* ← *зляканий*, *підроблено* ← *підроблений*. Прислівник *кам'яно* можна вважати авторським неологізмом; він утворений шляхом суфіксації від прикметника із додаванням суфікса *-о*: *кам'яно* ← *кам'яний*.

Невелика кількість прислівників утворена суфіксальним способом за допомогою суфікса *-е*: *байдуже* ← *байдужий*. Аналогічно: *інакше* ← *інакший*, *краще* ← *кращий*. Суфіксальним способом утворилися прислівники дієслівного походження *дарма* і *поквапом* за допомогою суфіксів *-а, -ом*: *дарма* ← *дармувати*, *поквапом* ← *поквапити*.

Низка прислівників у новелі «Розбита богиня» утворена префіксальним способом. Похідний від прислівника: *наскрізь* ← *скрізь*; похідні від іменників: *вчас* ← *час*, аналогічно:

зараз ← раз, назад ← зад, вперед ← перед, назустріч ← зустріч, безліч ← лік. Творення цих прислівників є дискусійним з огляду на префікс приєднаного походження у їхньому складі. Схожі відіменникові деривати, на думку М.Плющ, є адвербіалізованими.

Префіксально-суфіксальним способом утворені такі прислівники: *щохвилини* ← *хвилина*, *завчасу* ← *час*, *справа* ← *правий*, *зліва* ← *лівий*, *спочатку* ← *початок*, *поволі* ← *воля*, *відразу* ← *раз*, *додому* ← *дім*. Твірними словами для них виступають іменники і прикметники.

Прислівник *де-небудь* утворений постфіксальним способом за допомогою постфікса - *небудь*: *де-небудь* ← *де*.

Два прислівники у новелі «Розбита богиня» утворено морфолого-синтаксичним способом: *разом*, *мигцем*. Лексико-синтаксичним способом утворилися прислівники *мимохідь* (злиття основ слів *мимо* і *хотіти*), *напередодні* (злиття слова *наперед* з основою слова *день*).

Отже, у новелі Уласа Самчука «Розбита богиня» вжито багато означальних і обставинних прислівників, які переважно утворені суфіксальним способом. Виявлено чималий пласт прислівників, утворених префіксальним та префіксально-суфіксальними способами; кілька слів - постфіксальним, морфолого-синтаксичним та лексико-синтаксичним способами творення. Твірними словами для прислівників, виявлених у новелі «Розбита богиня», найчастіше виступають іменники, прикметники, рідше - прислівники, дієслова, числівники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. М. Естетична роль кольоропозначень у романі У. Самчука «Марія». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Літературознавство. Тернопіль, 2000. Вип. VI. С. 114-120.
2. Важеніна О.Г., Рибальченко А.О. Мотивованість прислівників префіксального творення. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 34. С. 53-55.
3. Вакарюк Л., Панцьо С. Українська мова. Морфеміка і словотвір. Тернопіль: Лілея, 1999. 220 с.
4. Горох Г. Мовностилістичні особливості художніх творів Уласа Самчука. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 31. С. 37-39.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
6. Самчук У. Марія. Чого не гоїть огонь. Віднайдений рай. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. С. 372-380.
7. Ткаченко Т. Модерністські пошуки Уласа Самчука у збірці «Віднайдений рай». Електронний науковий журнал: вебсайт. [Режим доступу]: <https://cyberleninka.ru/article/n/modernistski-poshuki-ulasa-samchuka-u-zbirtsi-vidnaydeniy-ray/viewer>.

Полиняк Марія
Науковий керівник – проф. Лановик М.Б.

«ВІДСУТНІЙ ПЕРСОНАЖ» ЯК КАТЕГОРІЯ ПЕРСОНОСФЕРИ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Суть «мінус-прийому» полягає у розбіжності з сучасним текстом або більш ранньою літературною традицією. Рідше говорять про «мінус-прийом» як про порушення читацького очікування, сформованого вже всередині тексту: в цьому сенсі «мінус-прийомом» буде, наприклад, залишений без рими рядок у римованому вірші. У книзі «Аналіз поетичного тексту. Структура вірша» Ю. Лотман доводить, що «існує принципова відмінність між відсутністю рими у вірші, який ще не має на увазі можливості її існування (наприклад, антична поезія, російський билинний вірш і т.п.) або вже від неї відмовився, так що відсутність рими входить в читацьке очікування, в естетичну норму цього виду мистецтва (наприклад, сучасний *vers libre*), з одного боку, – і у вірші, що включає риму в число найхарактерніших ознак поетичного тексту, – з іншого. У першому випадку відсутність рими не є художньо значущим елементом, у другому – відсутність рими є присутністю не-рими, мінус-рими» [5, с. 61].

Метою статті є означити наявність у канві художнього твору «відсутніх персонажів», які втілюють один із специфічних виявів «мінус-прийому». Звучить парадоксально, проте таке явище можна назвати доволі закономірним. За визначенням Леоніда Кациса, «...перш ніж щось заперечувати, це щось треба мати» [2, с. 188].